

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.	COMITETUL DE REDACȚIE: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.	Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Blaj— Balázsfalva.
--	--	--

Cultură ori credință.

Cultură... credință... două cuvinte în rostirea cărora ne-am luat la întrecere, în cât abia cred să fie vre-o idee a cărei înțeles învesmântat în mantaua vorbirei să se pronunțe mai des, ca conceptul ce-l exprimă „cultura“ și „credința“. Conceptul, da conceptul, acesta lipsește de cele mai multeori în folosirea cu deosebire a cuvântului „cultură“.

Cultură vestește savantul; pentru cultură muncește literatul; cultură propune profesorul de pe catedra școlii înalte ori medii; pentru cultură scrie gazetarul înghițând microbii în redacție; cultură propagă actorul ca și cântărețul și artistul de pe bina teatrului; cultură promovează trăsăturile de penel ale pictorului, ciocanul sculptorului, lira poetului; pentru cultură asudă dascălul din școala începătoare; cultură cântă, cultură vestesc toți și toate: casinele, muzeele; cultură se propovăduiește la întruniri, la serate, la congrese; până și colporterii de bulevard a foilor strigă tot „cultură“. Întimpinând la tot pasul un crâmpei al străduințelor spre cultură, numai decât te întrebi: este oare unitate, armonie între acești mulți, mulți muncitori ce croiesc, netezesc, tocnesc, împodobesc și îngrădesc drumul „culturei“; ori că ei poartă pe buze cuvântul acesta înalt, curat,

sublim, fără a-i cuprinde grandea, făcând asemenea celui ce ascultă în extaz o doină răpitoare și deodată se pomenește, că și el fredonează aria fără a cuprinde miezul, înțelesul doinei a cărei text nu-l cunoaște? Dacă se adeverește undeva zisa latinilor „quot capita, tot sententiae“, aici ea are cuvântul cel dintâiu: câte capete, atâtea înțelesuri se scot din noțiunea „cultură“; câți explicatori, atâtea definiții.

Senzul veritabil al cuvântului mai ușor se poate scoate purcezând pe calea analogiei. Să o luăm pe cea mai apropiată de noi, de firea și îndeletnicirea noastră de popor ce lucră pământul. Cultura, mai bine cultivarea pământului are de scop să stârpească rădăcinile nefolositoare, să împedecă ivirea și dezvoltarea plantelor stricacioase, să mărunțeze, să mestece și să scoată la suprafață elementul roditor, să-l facă capabil de a primi umezală trebuitoare și a o păstra vreme îndelungată ușurându-l totodată — unde așa cere lipsa — de umezala întrecătoare, pentru ca astfel pregătit să fie întru toate priincios sămânței din care se va încolți o plantă nobilă, plantă de folos, care răsplătește osteneala sămânătorului, care îl mângăie pentru truda lui și hrănește, ține vieața fizică, conservă puterea de muncă a celui ce a „cultivat“ pământul, a familiei sale și și a altora. Pământul se mai presară cu îngrășămintă, cu materii ce înmulțesc forțele roditoare, ca așa puterea nevăzută a sămânței ce să aruncă în el, să se desfășure mai repede, să se trezească la vieață, să dea colț mai îngrabă, să crească cu mai multă iuțală, să se desvoalte mai spornic, mai deplin, să rodească mai mult, mai curat și să se coacă mai desăvârșit; cu un cuvânt, ca sămânța ce putrezește în țărna pământului, să se întoarcă la sămânătorul ei curată, sănătoasă, frumoasă și — înzecită.

Scopul culturei omenești — a celei adevărate — numai asămănător poate să fie cu cel al cultivării

pământului. Că în firea omului, în pornirile și inclinațiile firei lui sunt rădăcini sălbaticе, mărăcini veninoase, cari trebuie sculse și nimicite, că omul e lipsit de povețe luminoase, de îndreptări înțelepte, că puterile lui cele nobile, năbușite de tufișul spinilor stricăcioși, trebuie scormonite din adâncimile unde stau ascunse sub scoarța patimilor, pentru ca așa să deschidem calea vieții omenești a omului rațional, zidit după chipul și asemănarea Ființei supreme — recunosc toți ceice s'au îndeletnicit cu problema omului, toți fără deosebire de vederi religioase: idealistii ca și pozitivistii, panteistii ca și ateistii, păgânii ca și creștinii cei mai cucernici. Chemarea *culturei* va fi deci: modelarea omului cu toate facultățile lui, nobilitarea tuturor simțurilor, eliminarea aplicărilor rele, întărirea înclinărilor bune, îndrumarea activității omenești în matca vieții, folositoare pentru sine și pentru alții, pentru străini ca și pentru ai săi deopotrivă, pentru societate, pentru neam și pentru lumea întreagă; chemarea *culturei* este să aducă pe om acolo: ca sămânța nevăzută, ce rezidă în el, puterea aceea ce îi constituie ființa omenească, să se desvoalte, să se întărească, să rodească desăvârșit roduri de folos pentru individ și pentru obște, și — la vremea sa — să se întoarcă la Sămănătorul și Ziditorul său, la Ființa din a cărei dar și el a fost adus într-o ființă.

Corespunde *cultura* modernă chemării acesteia? Putem lega nădejdi de ea, că cu vremea va creă pe omul, în fața căruia va trebui să exclamăm: „Iată omul“? Răspunsul e negativ. Pentru că direcția în care merge cultura de azi, cultura splendorii, a plăcerii, cultura mioapă, cu plăceri de o zi, cultura fără orizontul nemărginit al veșniciei, e neputincioasă de a inspira omenimii vieță ideală, curată, generoasă, altruistă, vieță ce curge în oceanul fără țărături a

Iubirei veșnice; fără atributele aceste însă vieța poate să fie un „traiu“, pentru unii cei mai puțini tihnit, vesel și putred —, pentru alții — cei mulți — amărît și năcăjit, nici decum însă vieță reală, matură, demnă de om, vieță în înțelesul Cuvântului: „Eu sum... vieța“. Cultura aceasta nu e mama — nici barem mașteră — vieții și, dacă va da înainte tot așa, pe viitor îi va fi și mai puțin.

Căci, întrebăm, ce ne-a adus cultura modernă? După cele mai sus satorite criteriul adevăratei culturi nu poate fi splendoarea, lustrul din afară al omului manifestat în locuință, în toilete; aceste pot fi accesorii, dar nu note inherente culturii, Altfel, croitorii, măsurii, zidarii și tapețierii ar fi factorii culturali cei mai înșămnați. Nu-i criteriu cultural variația distracțiilor, plăcerile rafinate, trotoarele netede, parchetele lucii de joc, salele pompoase, dar goale, dela atenee, bibliotece și alte instituții culturale; ba nici știința propriu zisă nu îmbrățeșează cultura, cultura umană cu chemarea ei nobilă. Astfel privity rezultatele culturii moderne, să căutăm ce au produs ele în *vieță*, în vieța privată, familiară, socială și publică a omului modern.

Spiritul modern, sub pretextul cultivării individului, a ațîțat în inimi dorul distracției, care în cele din urmă și-a ajuns superlativul într'o sete aprinsă, nepotolită, ce s'a prefăcut într'o vânătoare hidoasă după tot felul de plăceri. Spiritul modern a potențat la maxim lipsele traiului, „prezenziunile“ moderne, cari au adus cu sine egoismul, materialismul — feții cei mai firești ai exigențelor legitime și nelegitime —, mulțămirea cărora numai cu bani, cu aur, e posibilă. Când mijloacele bănești seacă, când creditul se abzice, urmează ca cel bancrot să-și „salveze onoarea“ vieții cu — glonț: așa perfecționează cultura de azi vieța individului! — In

familie se repetă aceeaș scenă cu adaus de capricii noi, cu viții ce împiedecă sporiul poporațiunii, tot de dragul petrecerii, a traiului ușuratec, fără griji; iar la câțiva ani, uneori numai luni, comedia se încheie cu divorț, ori cu otrăvirea unui soț din partea celuiialt. Așa nobilitează cultura mincinoasă (ca să-i zicem odată pe nume!) rădăcina, temeiul societății! Caracteristica vieții publice-sociale în epoca „culturii“ este lipsa de francheță, iloialitatea, un lanț de fapte purcese din lăcomie — defraudări, falimente frauduloase — din egoism: asuprirea celor slabi, încălcarea, tiranizarea altora, din perfidie — ponegrirea, bârfirea celor buni pentru a se înălța pe sine, inzulte, vexări și certe, — superficialități și nelegiuiri la diregătoriile puse pentru paza păcii, pentru împutinarea crimelor și preste tot pentru binele de obște.

Mi-se va zice că aceste sunt scăderi unice, neînconjurate în epoca de transformare culturală, când cultura e numai în dospire, dar ele se compensează îmbelșugat prin acțiunile ne mai pomenite de filantropie, de umanism, de ajutorarea celor slabi și săraci. Durere, că fenomenele de mai sus nu sunt sporadice, și că nu-s tocmai generale, este de a se mulțămî credinței supranaturale ce mai pulsează în inimi, în butul sforțării celor ce vreau să îndrepte destinele omenimii exclusiv cu ajutorul culturii moderne; tot așa se explică faptele altruiste ale societății de azi: o imitație a carității creștinești, dacă preste tot merită numele de altruism „generozitatea“ societății și a statului modern, ajutorarea unor favoriți din banii storși din punga tuturor cetățenilor, ajutorarea, să zicem, a „libercugetătorilor“ din banii celor cu gândirea „neliberă“.

Acesta-i aspectul vieții, așa ni-se înfătoșază omul în vieața privată și în societate. Priveliștea aceasta ne-o ofere societatea, în zodia culturii moderne.

Zadarnic se ripostează că umbrele de acum vor dispărea, asperitățile se vor lucii și toate se vor polei ca prin farmec. Zadarnic, căci omul, avânte-se cultura în direcția nesănătoasă de azi la ori ce culmi amețitoare, tot egoist, senzual și pornit spre desfătări va fi, societatea tot falsă, mincinoasă, certăreață va rămâne, dacă se eliminează din sinul ei și din inima membrilor singuratici Spiritul, care însuși este „... vieța și de vieța dătător“.

VASILE CERGHIZAN.

Biserica românească și Calvinismul dela moartea lui I. Sigismund până la urcarea pe tron alui Gavrilă Bethlen ¹⁾.

După moartea lui I. Sigismund tronul Ardealului e ocupat de catolicul Ștefan Bathori, un principe destoinic și cuminte, însușiri, cari îi lipsiau cu desăvârșire nepotului și urmașului său Sigismund. Aceștia n'aveau nici un interes să calce pe urma antecesorului lor, în ce privește zelul pentru propagarea calvinismului între Români. Au urmat apoi anii lungi și grei de lupte, de anarhie și de jaf, când nime n'avea timp și voie a lucra pentru schimbarea legii românești. Stăpânirile lui Bocskai, a bătrânului slăbănog și neputincios Sigismund Rákoczy, a mândrului și neastâmpăratului Gavrilă Bathori, au fost prea scurte, și mai ales prea nesigure, și astfel s'au strecurat fără vre-o însemnătate deosebită pentru cucerirea calvină.

1. — Dacă epoca aceasta de patru zeci de ani e, în ce privește Biserica romano-calvină, o epocă de decadință, nu putem spune același lucru în ce privește Biserica românească ortodoxă. În 5 Octomvrie 1571, Ștefan Bathori dă drept călugărului moldovean Eftimie, cronicarului, care a povestit în slavonește o parte din domnia lui Alexandru Lăpușneanul, să

¹⁾ Singuraticele părți din articolul mai lung: „Legăturile Românilor Ardeleni cu Reformațiunea în veacul al XVI. și XVII-lea“— le dăm de aici încolo, indicând numai titlul secundar. N. R.

predice cuvântul lui Dumnezeu, așa cum îl înțelegea Biserica răsăriteană. În anul următor (3 August) după ce fusese hiror-tonit de Macarie patriarhul Ipecului, Eftimie e numit episcop a tuturor Românilor de sub stăpânirea principelui, ceea ce, sigur, nu va fi plăcut celui alt vlădică, Paul Tordasi, care avea din mila lui I. Sigismund grija sufltească a Românilor trecuți la calvinism¹⁾.

Eftimie rezidă, probabil, în mănăstirea Prislopului din comitatul Hunedoarei, unde calvinismul prinsese între Români chiar rădăcini adânci. Cu doi ani mai târziu, în 1574, se reînființează episcopia Vadului, de care se țineau comitatele nordice și din când în când și Maramurășul. În fruntea ei e așezat Eftimie, iar vlădicia Silvașului rămase astfel vacantă a fost dată, prin diploma de dto Alba Iulia 6 Iunie 1574, lui Cristofor²⁾. Lui Eftimie, mort în 1576, îi urmează Spiridon, care păstorește, cu o mică întrerupere, până târziu la începutul veacului al XVII-lea, iar urmașul lui Cristofor, dela 1577 înainte, a fost acel Daniil „mitropolit de Severin și de Ardeal“, care se roagă de judele Brașovului, să-i încaseze dela fiecare păreche de oameni din oraș, cari trăiau necununați, gloaba de trei ducați³⁾. Daniil a păstorit la Silvaș până în 1579, cum apare limpede din hotărîrea importantă a dietei ținute în 21 Octomvrie a aceluiaș an la Turda, care dă preoților români dreptul să-și aleagă alt vlădică în locul celui mort⁴⁾. Astfel a fost ales Ghenadie I. care „văzând în timpurile din urmă din partea popoarelor de altă credință mare stricăciune și cădere a sfintelor biserici“, a tipărit la 1580 în Sebeșul săsesc, cu ajutorul lui Coresi, un Sbornic slavonesc. Urmașul lui a fost Ion, egumenul mănăstirii Prislopului, care și-a mutat reședința în noua mănăstire a Bălgradului, întemeiată de Mihaiu Viteazul, între 1595—99, cu voia aliatului său Sigismund Bathori.

Prin tratatul încheiat în 20 Maiu 1595 între principele Ardealului și Mihaiu Viteazul, Biserica românească se scoate din legătura, care a avut-o cu patriarhia sârbească a Ipecului, și se supune mitropolitului din Târgoviște, supunere, care a

¹⁾ Ambele diplome în vol. citat al analelor academiei române, pp. 30—31.

²⁾ Ibidem, pp. 32—33.

³⁾ I. Bogdan, Relațiile Țării românești cu Brașovul și Ungaria. București, 1902, p. 308.

⁴⁾ Veszely Károly, Erdélyi egyháztörténelmi adatok. Kolozsvár, 1860, I. p. 186.

durat până la unirea Românilor cu Biserica Romei¹⁾. Tot la stăruința marelui Voevod, care stăpânește acum și Ardealul, dieta ținută în 20—26 Iulie 1600 la Alba Iulia, îi scutește pe preoții români de toate sarcinile iobăgești și hotărăște peep-sirea aspră a acelor, cari rămânând văduvi se căsătoresc a doua oară²⁾.

Anarhia sălbatică urmată după uciderea lui Mihail Viteazul, a atins și vlădicia românească a Bălgradului. Ion dela Prislop a fost scos din mănăstirea, care amintează zilele de glorie a Voevodului ucis, și în ea s'a așezat un favorit alui Basta, nobilul „răsboinic bucuclaš și desfrânat“, Valerian Lubienicki, rămânând aci mult timp și îndeplinind tot felul de funcții secerdotale³⁾.

Sub Teoctist, urmașul lui Ion, preoțimea română ajunsă iarăș, contrar hotărârii dietei din 1600, pe care stăpânitorii țării nu se credeau datori a o respecta, în starea ticăloasă a poporului iobag, este scutită prin decretul lui Gavrilă Bathori din 9 Iulie 1609 „de toate greutățile și slujbele mișești, cu care s'ar ține domnilor pământest“⁴⁾.

Astfel s'au pus, în epoca aceasta sbuciumată, bazele dezvoltării Bisericii române ardelenе, prin dreptul electoral al preoțimii, prin întemeierea episcopiei Bălgradului și prin supunerea ei canonică mitropoliei românești ortodoxe din Târgoviște.

2. — După moartea lui I. Sigismund, staturile ardelenе s'au îngrijit de asigurarea dezvoltării liniștite a Bisericii româno-calvine. Dieta ținută la sfârșitul anului 1571 la Cluj decide (art. 44), că starea episcopilor și preoților români, creată de legile votate sub principele reposit, să rămână neschimbată⁵⁾. Cu toate acestea, sub stăpânirea lui Ștefan Bathori și a nepotului său de frate Sigismund, cari erau catolici și urmau altă politică religioasă, avântul cuceritor al calvinismului începe a decădea. Pavel Tordași rămâne și pe mai departe în fruntea Românilor trecuți la reformă, însă păstoria lui n'are nici o însemnătate pentru cucerirea calvină.

¹⁾ Hurmuzachi, Documente, III, p. 212.

²⁾ T. Cipar, Arhiv pentru filologie și istorie, p. 319.

³⁾ „Columna lui Traian“ pe 1879, p. 309, la Iorga, Istoria Bisericii române. Vălenii de munte, 1908, I., p. 228.

⁴⁾ Decretul e publicat în traducere românească după o tipăritură necunoscută din 1653 la Șiacai, Cronica Românilor, ed. I, vol. II. pp. 319—20.

⁵⁾ Mon. comitialia regni Transylvaniae, I, pag. 507.

Lipsit de sprijinul puternic al principelui, „superintendentele“ românesc nu mai convoacă preoțimea la sinoade anuale, nu mai cere pedepsirea aspră a aceluia, cari „boscorodeau“ în slavonește Cuvântul lui Dumnezeu, ci se mulțumește cu incassarea florenului dela preoții supuși păstoririi sale, cari erau siliți la această jertfă, în urma hotărârii dietei, ținute la începutul anului 1571 în Târgul Murășului, sub pedeapsa depunerii din oficiu¹⁾.

Pavel Tordași s'a stins la începutul anului 1577, și astfel dieta ținută la Turda în 21—26 April al aceluiaș an, după ce constată că sunt multe sate românești, cari, luminate de Spiritul sfânt, au părăsit învățăturile Bisericii răsăritene și ascultă Cuvântul lui Dumnezeu în limba proprie, le dă dreptul să-și aleagă un „superintendent“ nou, ca predicarea doctrinei „curate“ să nu sufere nici o scădere²⁾.

În locul lui Pavel Tordași a fost ales Mihail Tordași, care rezidă în Turdaș, sat aflător din jos de Orăștie, pe șarmul stâng al Murășului. Acesta întemeiază, probabil cu ajutorul lui Geszti Ferencz, o tipografie românească la Orăștie, unde a tipărit în 1582, cu cheltuiala aceluiaș nobil bogat și puternic, sprijinit și de „alți oameni buni“, *Palia*, cuprinzând primele două cărți ale lui Moise, Facerea și Eșirea, pe cari le-a tradus din limba jidovească, grecească și slavonească, cu ajutorul lui Herce Ștefan, „propovăduitorul Evangheliei lui Hristos în orașul Cavaran-Sebeșului“, alui Zacan Efrem, „dascălul de dascălie“ al aceluiași Caransebeș, alui Moise Peștișel, „propovăduitorul Evangheliei în orașul Lugoșului“, și alui Achirie, protopopul Hunedoarei³⁾.

Cu moartea lui Mihail Tordași, întâmplată la o dată necunoscută, episcopia romano-calvină înceată, iar acei dintre Români, cari dintr'un motiv sau altul s'au desfăcut de Biserica românească, au trecut sub jurisdicția superintendenților calvini.

Principele Sigismund Rákoczy, dă în 15 Ianuar 1608, din prilejul trecerii la calvinism a preotului din Voevodeni, Mihail, un urmaș al aceluși Francisc Achim, care a luat parte, cum s'a spus, la sinodul calvin, ținut în Oradea-mare la 1569, o diplomă importantă pentru cucerirea calvină. Înainte de această dată,

¹⁾ Ibidem, II. p. 379.

²⁾ Ibidem, III. p. 118.

³⁾ Bian—Hodoș, Bibliografia românească veche, I, pp. 93—98.

nu s'a gândit nime la o remunerare a preoților trecuți la reformă. În sensul diplomei lui Sigismund Rákoczy însă, preoții cari au trecut sau vor trece de-aci înainte la calvinism, se vor bucura de toate drepturile, privilegiile și libertățile, de cari se bucură preoții unguri ¹⁾.

Lipsită de ajutorul oficial al principelui și al dietelor, și susținută aproape numai de unii dintre magnații, cari dispuneau de averi mari și aveau tragere de inimă pentru astfel de lucruri, cum eră Geszti Ferencz, tipăritorul Paliei din 1582, căruia i-se atribuie și întemeierea școlii românești din Hațeg, propaganda calvină nu poate încreșta, în epoca aceasta, succese deosebite.

În comitatul Hunedoarei, calvinismul românesc a luat, în urma sprijinului puternic alui Geszti Ferencz și prin întemeierea școlii din Hațeg, în care se pregăteau predicatori iscusiți, un avânt nou, ceeace, luând în considerare împrejurările grele ale timpului, nu se poate spune despre calvinismul din celea două orașe bănățene, Lugojul și Caransebeșul. Satul Voevodeni a rămas credincios tradiției începute de Francisc Achim. Un urmaș al lui, Mihail, a părăsit, cum cetim în diploma amintită alui Sigismund Rákoczy, de bună voie, rătăcirile Grecilor sau schismaticilor, a îmbrățișat religiunea „ortodoxă“ (calvină) și astfel a fost scos de sub jurisdicția episcopului sârbesc, Sava dela Lipova, și supus păstoririi superintendentului calvin. Ținutul Făgărașului încă a fost scos, la cererea proprie, după moartea lui Ghenadie I. (1579—85) de sub jurisdicția episcopului românesc și supus jurisdicției prim-parohului reformat din Făgăraș ²⁾.

Starea aceasta de supunere umilită a durat numai până în 1595, când Sigismund Bathori îl supune din nou, prin diploma din 4 Iunie, jurisdicției episcopului românesc Ion dela Prislop, căruia i-a dat dreptul de a-și face, și în părțile acestea, obicinuitele vizitațiuni economice „și florintul din an în an totdeauna să poată lua ³⁾“.

ZENOVE PĂCLIȘAN.

¹⁾ Cipar, Arhiv, pp. 609—10.

²⁾ Pokoly, o. cit. II. p. 171.

³⁾ Șincai, Cronica Românilor la a. 1596.

Autorii cărților liturgice.

(II).

Înainte de a vorbi în parte despre fiecare scriitor de cărți bisericești, trebuie să ne ocupăm puțin cu forma acestor cântări. Nu e scopul să se facă aici un studiu amănunțit, ci întru cât forma aceasta atinge chestiunea limbei, se vor aduce câteva păreri ale unor autori competenți. E necesar să se spună în general unele lucruri și despre limba scriitorilor, căci sunt o mulțime de cântări, al căror autor nu e cunoscut, ori că nu e indicat, ori că e indicat greșit. Așa se spune despre sfântul Roman, că ar fi făcut o mie de condace, ori mai multe chiar; acest lucru nu-l mai admit astăzi mulți, ci sunt de părerea, că alți autori, cari au văzut cu câtă căldură îmbrățișează lumea cântările lui Roman, au publicat sub numele acestuia cântările lor, ca să aibă aceeaș trecere. Un lucru identic se spuneă despre romancierul ungar Jókai, anume, că nu toate romanele publicate sub acest nume ar fi și opera lui Jókai, ci unele din ele ar fi scrise de alții, cari le-au publicat însă sub numele acestui autor, ca să aibă cărțile o mai mare trecere. Povestea e puțin verosimilă, mai ales, că acestea lucrări au apărut pe când trăia Jókai. Altfel stă lucrul cu Roman, sub a cărui nume au apărut cântări făcute după moartea lui.

Cântările bisericești, în originalul lor grecesc, căci vorba e numai de cântările din biserica românească, sunt scrise în poezie. Românii, cari au tradus în limba lor pe Horat, Virgil, Goethe ori pe alți autori, i-au tradus tot în poezie. Nu tot așa au făcut traducătorii cărților liturgice, ei nici nu s'au gândit, că ceeace traduc e poezie. Au tradus din grecește unele note, cari spun de ex. că o cântare e „canon iambicesc“, dar traducerea cântării n'au făcut-o în poezie, așa, încât poți să citești ani întregi cântările bisericești, fără să-ți treacă prin minte, că ai înaintea ta niște traduceri de poezii. Și e un mare noroc, că aceste poezii au fost traduse în proză, căci altfel am fi avut niște schilodituri, ori niște prescurtări, fără mare valoare literară. Prohodul Domnului, care se obișnuiește a se cânta în țara românească, e tradus în poezii nerimate. E adevărat, că melodia te impresionează mai mult ca cea din Ardeal, dar limba și ideile încâtușate în măsurile melodiei sufer foarte mult, și sunt mult înapoia traducerii vechi a prohodului. Să vedem două citate. În prohodul nou din țara românească citim;

„Adevărat împărat, pământesc și ceresc, deși-ⁿ mormânt te încui
Iisusul meu, dar de toată ta făptură te cunoști; — în cel vechiu
citim: „Adevărat împărat ceriului și pământului, te-ai cunoscut
de toată zidirea, măcar de te-ai și încuiat în mormânt mic
Iisuse“. Ori alta în textul nou: „Isuse al meu, împărate-a toate,
ce-ai venit la cei din iad, acum căutând? Vrând să desrobești
pe neamul omenesc“, care e cu mult mai bine în traducerea
veche, făcută în proză: Hristoase al meu, împărate a toate, ce
căutând ai venit: fără numai ca să slobozești neamul omenesc“.

Traducătorii în limba românească poate că nici n'au ob-
servat, că traduc poezii, după cum și comentatorii grecești
socotiau cântările bisericești de texte în proză. Unele din ele
nici nu sunt altceva decât omilii, meditațiuni și rugăciuni ver-
sificate după plac. Chiar la cei mai mari măestrii ai poeziei
bisericești bizantine se găsesc bucăți, în cari nici structura
strofelor, nici ritmul nu se ridică peste adevăratul caracter al
prozei. Cităm aici câteva păreri ale comentatorilor grecești.
Suidas numește versurile neprozodice ale lui Damaschin
καταλογάδην—în proză; Teodor Prodromul zice despre canonul
I. dela Crăciun (Hristos se naște, măriți-l) al lui Cosma, că e
δίχα μέτρου—fără metru, fără nici o măsură, iar Grigorie Co-
rinteanul spune despre acelaș canon, că e *πεζῶ λόγῳ τῷ ᾠμέτρῳ
δηλαδί*—în vorbă simplă (proză), într'adevăr fără nici o măsură.
Nu e deci nici o mirare, că dacă orientaliști învățați¹⁾ au privit
cântările bisericești ca texte prozaice, să nu le trateze ca
poezii traducătorii în românește.

Ca și celelalte produse ale literaturii bizantine de mai
târziu, astfel și cântările bisericești dela început stau sub o
puternică înrîurire a formelor vechi. Limba, metrul și expunerea
ne reamintesc modelele vechi. Ca și poeziile profane din
aceasta epocă, cântările bisericești sunt niște imitațiuni a poe-
ziilor vechi. Așa a scris Clemente Alexandrinul, Metodie și
Grigorie Nazianzenul. Acesta din urmă întrebuițează numai
picioare vechi, hexametre, trohee septenare, trimetre iambice
ș. a. El e cel mai de seamă între scriitorii bisericești, cari au
adoptat formele vechi, și totuș cântările lui nu și-au putut
face loc în inima poporului, nu le-a admis comunitatea crești-
nească și practica bisericească. Îl înțelegeau foarte bine pe
Grigorie, când le grăia din *ἄμφων*, dar biserica nu i-a primit
între cântările sale nici măcar una din poeziile lui pline de

¹⁾ Baumgartner, op. cit. vol. IV. p. 515.

artă. Poezia lui e nobilă și măreață, artistică și superioară, dar ea nu te răpește, nu-ți vorbește așa la inimă, ca de ex. condacul dela nașterea Domnului „Fecioara astăzi“ al lui Roman¹⁾. Chiar Nonnos, pe la începutul veacului al V-lea, nu făcù nici un efect cu parafraza evangheliei lui Ioan scrisă în poezie, cu toate că a fost un poet de seamă, care a făcut școală, și a avut mulți imitatori chiar între poeții profani²⁾. Nu, pentrucă în cântările bisericești nu se caută artă, nici idei geniale îmbrăcate în fraze pompoase, ci se caută ideile simple din evanghelii, spuse cu aceeaș simplitate, ca și parabolele și învățăturile Mântuitorului. Poeziile bisericești trebuie să fie lipsite de haina ce ar fi în stare să te distreze, să te facă să umbli căutând aici pe pământ frumuseți de acelea, cari nu tac parte din frumuseța veșnică. Ele trebuie să te ridice de-a una în sferele mai înalte, și tot în acestea să te țină. Din aceasta cauză ritmul și rima e un lucru așa de neînșămnat în aceste poezii, și e foarte greu să stabilești structura cântărilor mai ales a celor de o singură strofă, *ἰδιόμελα*, cum sunt troparele și condacele mai scurte³⁾. De aceea oricât de frumoase ar fi poeziile de felul „Rugăciunii“ lui Goga, ele nu vor putea sluji de rugăciune, ca să ridice un suflet smerit la Dumnezeu, — prea mult trag la pământ frumusețile artei poetice.

Pe lângă poeții bisericești, cari observă cu mare scrupulozitate preceptele poetice, mai e o altă clasă de poeți bisericești, mai modestă, care se apropie mai mult de priceperea poporului. Tipul principal al acestei clase e Roman, care excelează nu numai prin cea mai mare simplitate a construcțiunii frazelor, dar nu se îngrozește să se apropie de limba poporului atât cu gramatica cât și cu lexiconul. La el găsim construcțiuni analoage *δανῆναι* în loc de *δανεῖν*, — urme de ale participiului absolut din limba vulgară, în cari neutru singular se construiește cu un participiu în *οντα*, de ex. *σῶμα ὄντα*... Socotindu-le toate, putem să spunem, că acești cântăreți, cari n'au observat cu stricteță regulele poetice, umblă pe o fericită cale mijlocie: nu se depărtează de priceperea poporului, dar nici

¹⁾ Krumbacher, op. cit. 653, urm.

²⁾ Acelaș, op. cit. p. 655.

³⁾ Wilhelm Meyer, *Anfang und Ursprung der lateinischen und griechischen rhythmischen Dichtung* (Abhandlungen der bayr. Akademie XVII. 2) 1885. p. 336. Deci *ἰδιόμελα* nu înseamnă: cu melodie proprie, cum e tradus în cărțile noastre.

nu-și uită de vrednicia ce i-se cade obiectului tratat de ei¹⁾.

Principiul poeziei, pe care a admis-o biserica orientală în cultul public, nu e lungimea și scurțimea silabelor, ci numărul lor și accentul, principii adoptate și de poezia modernă²⁾. Se pare, că în aceste cântări a reușit poporul să-și valideze puterea și vâna lui poetică³⁾. Iar poporul nu știe, dacă cutare silabă e lungă ori scurtă, ci poate să numere silabele mai bine ca un dascăl, și simte, care silabă are accent, și care nu are. Dacă vre-un ungar ori vre-un sas accentuează rău vre-un cuvânt, urechea fină a poporului o simte numai decât. Pe aceste două principii, pe accent și pe numărul silabelor; se bazează cântările populare, doinele, horele șcl., și tot aceste două principii sunt bazele poeziei bisericești. Scriitorii cântărilor bisericești — să-i numim cântăreți, căci ei au făcut și melodiile, nu numai textul — „n'au avut trebuință de picioare și viersuri, ci de ceea ce le-a dictat simțul lor muzical; acesta singur a hotărât accentul, lungimea și scurțimea viersurilor și închegarea acestora în poezie⁴⁾.

Dăm și de rimă în cântările bisericești, cât de adeseori, dar sunt foarte multe cântări bisericești, în cari rima e foarte slabă, ori nu e de loc. Comentatorii cântărilor bisericești fără excepțiune, parecă nu află cuvinte de ajuns să laude condacul dela Nașterea Domnului: ἡ παρθένος σήμερον (Fecioara astăzi⁵⁾). Ei bine, în privința rimei stă destul de slab aceasta poezie compusă din 4 strofe. Lui Roman cântărețul nu i-au trebuit rime, ci melodie, și cuvinte potrivite cu melodia.

Foarte adeseori întâlnim în aceste poezii acrostihul. Cântările, cari se compun din mai multe tropare, mai ales canoanele, astfel sunt întocmite, încât literele inițiale să ne dea un cuvânt ori vre-o frază. Uneori astfel sunt așezate, încât cântările încep cu α și, perândând toate literele alfabetului, ajung la ω; despre astfel de cântări spun cărțile noastre bisericești: la Greci după alfavita. De altă dată indică aceste inițiale numele autorului, ori spun o propozițiune întregă, d. e. canonul I.

¹⁾ Krumbacher, op. cit. p. 702. ²⁾ Acelaș, op. cit. p. 656. ³⁾ Meyer, op. cit. p. 357.

⁴⁾ Meyer, op. cit. p. 356.

⁵⁾ Ce mare putere are accentul în cântările bisericești, se vede și din traducerea acestui condac. Melodia, după care se cântă astăzi la Blaj condacul, nu se îndestulește în propoziția întâiu numai cu două vorbe, de aceea textul mai nou al acestei cântări e: »Fecioara în aceasta zi«.

dela Crăciun (Hristos se naște, măriți-l) are în acrostih: „Hristos om făcându-se, ceea ce a fost, Dumnezeu a rămas“¹⁾. Acrostihul nu-i dă cântării nici un farmec, el e un lucru însemnat pentru poetaștrii începători, pentru revistele familiare, în cari la sfârșit se găesc ghicitori, a căror litere inițiale trebuie să dea numele unui general vestit ș. a. Vorbind adevărul, acrostihul nu e altceva decât o jucărie măestrită, care crede autorul că e potrivită mai ales în strofele cele lungi, în cari abia vei găsi două viersuri, cari să samene unul cu celalalt²⁾.

Aceasta e poezia cântărilor noastre bisericesti. Vorbiri oratorice, predici în ritm, învățături în viersuri, a căror stil nu se poate apropia de al bucaților clasice, și se depărtează foarte puțin de proză³⁾. Așa e, și așa trebuie să fie. Așa învață lumea, și așa se însufletește. „Tratând cântările bisericesti subiecte, cari sunt mai pe sus decât toate subiectele poeziei populare, și întrebuintând o limbă cât se poate mai apropiată de limba poporului (populär temperierte Kirchensprache), cu ritmica lor au ajuns să corăspundă tuturor dorințelor poporului“⁴⁾.

Ceea ce spune Baumgartner despre cărțile sfintei Scripturi, se potrivește și la aceste cântări. „Ori cât ar suna ele de lin și de simplu, ori cu câtă sfială și fără de artă s'ar apropia de noi, ele ne stăpănesc nu numai mintea, dar și fantazia și inima noastră: vorba lor simplă se ridică la nivoul limbei figurate, rugăciunea cea mai fragedă devine imnul cel mai sublim, și poezia cea mai netedă are farmecul idilei celei mai plăcute“⁵⁾.

Dr. IOAN BĂLAN.

Interiorul bisericilor române gr. cat.⁶⁾.

»Peste tot să se poarte grijă de biserici, ca să fie totdeauna în stare bună, curate, înfrumșetate, îngrădite, ca și dacă nu vor fi mărețe, totuși prin curățenia lor să fie lăcas vrednic al lui Dumnezeu“⁷⁾.

Bisericile noastre, ca edificii, în cele mai multe parohii sunt foarte modeste. Cauza destul de scuzabilă, că nu putem zidi biserici vrednice de cel ce locuiește în ele, de Domnul Isus

¹⁾ Meyer, op. cit. p. 356. ²⁾ Baumgartner, op. cit. vol. IV. p. 516.

³⁾ At. von Dunin-Borkowski, Aus der frühbyzantinischen Kirchendichtung, în Stimmen aus M. Laach, LXXI (1911) 1. p. 12. ⁴⁾ Krumbacher, op. cit. p. 640.

⁵⁾ Baumgartner, op. cit. vol. I p. 9.

⁶⁾ Facem loc acestei conferențe, ținute în sinodul preoților din tractul Fărăgăului — cu cea mai mare plăcere, pentru că ea de fapt vrednicește atenția întregei noastre preoțimi, în inima căreia, silitune-am și noi, să de-

Hristos din s. Taină, este mizeria aproape generală a popoului nostru, a cărui spirit de jertfă, mai ales în aceste timpuri, e legat întru mântuirea școlilor noastre.

Dar dacă, încâtva fără vina noastră, ni-s bisericile șlabe și modeste, nu fără vina noastră sunt și neînzestrate cu cele de lipsă, ori împodobite, fără rost și fără gust, ba chiar contrar prescrișelor rituale, cât unele sunt mai mult un depozit de cununi și de daruri aduse după caprițiul singuraticilor, înșelați de agenți fără scrupul, și de fabricate de caricaturi dela Nicula, îngrămădite fără rând și ținute apoi într'o condamnabilă necurătenie.

Delaturarea acestor neregularități, este o datorință fundamentală, ce ni-s'a impus nouă preoților încă dela dispunerea noastră în via Domnului, când ni-s'a zis: „Îngrigește cu zel neadormit... de podoaba și curățenia sfintei bisericii“... De vreme ce nesocotirea acestei datorințe e împreună cu urmări grele atât pentru sufletul nostru, cât mai ales pentru răcirea simțământului de evlavie al credincioșilor, pe cari o biserică rău grigită, greșit împodobită și necurată, nu-i atrage, — permiteți-mi, să vă descriu icoana unei biserici înzestrate după rit și după prescrișele Canoanelor noastre, ca măcar de aici încolo cu lucrare uniformă să stirpim abuzurile, ce denaturează frumseța casei Domnului și să facem din modestele noastre biserici tot atâtea locașe cuviincioase lui Hristos Domnul și case de rugăciune înălțătoare de inimi.

I. Sfânta sfintelor bisericilor noastre e altarul propriu zis. În altar se află: A) *Masa altarului*, în mijloc, din piatră ori lemn. Masa trebuie să fie acoperită „cu două acoperitoare de pânză, una mai groasă și alta mai fină; acoperitoarele aceste să fie totdeauna curate și bine îngrijite“¹⁾. Așadar să nu fie 5—6 și toate murdare și mucedu, ci numai câte prescrie canonul, dar curate.

Pe altar trebuie să fie: a) antimisul dela Ordinariat, în care se află un burete, cu care se curăță și adună părțilele consacrate. „Preoții să nu-și pregete a adună în disc și potir părțilele, ca nu cumva prețiosul trup al Mântuito-

șteptăm interesul rațional, estetic, etic și religios față de lucruri de felul acesta, cu cari datori suntem să ne ocupăm bucurăși, amănunțit și în continuu. N. R.

¹⁾ Conc. prov. III. Tit. III. C. II. p. 7. — În notele următoare indicăm numai punctul respectiv din c. II. Tit. III. a Conc. prov. III.

¹⁾ —, p. 3.

rului să fie expus profanării 1). Antimisul se ține împăturat, sub s. Evanghelie. b) Tabernaculul, în care se păstrează pidsida cu s. cuminecătură a morboșilor“ 2). Cuminecătura morboșilor după prescriese Liturghierului se pregătește în Joia mare. Dar mai bine e a se ține praxa Blajului, conformă și cu prescriese Ordinariatului în cercular, ca sf. Cuminecătură să se schimbe în toată Dumineca, iar în lunile Maiu-August, când mucezește ușor, și mai des (decât la săptămână). Cea mai grozavă impietate e să ții s. Cuminecătură acasă, unde mânci, bei, dormi etc. și se poate da chiar și cazul nedorit, ca preotul vecin chemat, în absența preotului local, să provadă pe muribund, să scotocească înzădar după sf. Cuminecătură prin almarile și scrinele parohului. c) Înaintea chivotului se pune sf. Cruce, care după ritul nosru e cu IHS pictat, iar nu sculptură ca la latini. „De amândouă părțile tabernaculului cel puțin câte un luminar, cu câte o lumină de ceară 3). În lipsă vom arde și lumini de fabrică, albe, dar nu chindesite, de făcliașii dela Nicula, cu materii de deosebite colori, cari nici nu ard bine și, picând pe masă, o murdăresc. Se mai pune pe masă Liturghierul pe stativ sau pe Orologer și Euchologiu, la stânga mesei. Altceva n'are loc pe masa altarului, nici hârtii, nici statuete, nici icoane.

„Altarul după celebrare totdeauna să fie coperit, cu acoperemânt, ca să poată fi păstrat cu deplină curățenie“ 4).

B) *Proscomedia*, la perețele de nord, e o masă, pe care se țin vasele sacre: potir, disc, linguriță, steluță și lance, cu acoperitoarele discului (1), ale potirului (2), unul din pânză curată și cel de-asupra din materia vesmintelor bisericesti, peste aceste aerul. Potirul și discul nou, sau aurit de nou, se consacră prin episcop; deci ori ce potir nou, sau prenoit, să se trimită direct ca pachet plătit la Episcopie spre consacrare 5). „Deosebită grijă se cuvine a se purta de pânzăturile, cu cari se curăță potirul. De aceste să fie cel puțin 4 rânduri și totdeauna să se folosească pânză curată, ca și prin aceasta să se arete reverința cătră marele sacrament al sfântului altar“, zic Părinții Conciliului des citat 6). Eu am văzut mai murdare, ca o batistă, barem de n'ați fi văzut Dvoastră. Pe masa prosco-

1) — p. 15. 2) — p. 3. 3) Ibidem. 4) — p. 15 al. ult. 5) — p. 13

6) — p. 15.

mediei se pune 1 sfeșnic la mijloc, sau 2 de laturi, iar deasupra ei pe părete icoana înmormântării Domnului, ca anti-misul. Acoperitoarea proscomediei încă să fie pânză, ținându-se curată.

c) În fundul altarului să se așeze un tron pentru Arhieru, care nu poate lipsi din nici o biserică¹⁾.”

d) „În fieștecare biserică să se așeze un *scrin* (almar, dulap), în care să se poată păstra vasele și ornatele sacre²⁾.” Acesta se așează în altar la miazăzi; într'un despărțământ jos, în ordine, se pot ține lumini.

„În fieștecare biserică se recer următoarele ornate sacre: două stihare albe de pânză, două ornate complete preotești, unul roșu, altul de culoare albă, constătătoare din falon, patrafir, mânecari, cingătoare, vâl de disc, vâl de potir și aer. Falonul în partea dinainte de regulă e lung cât și dinapoi³⁾.”

Spre a avea vase și vestminte sacre frumoase, se recomandă a se procura dela atelierul de ornate al Internatului de fete din Blaj.

Ar fi bine, ca orice trebuință la biserică să se procure prin preot, și fără știrea lui nimica. E de osândit mai ales datina poporului nostru de-a cumpăra dela agenți voiajori zdrențe coapte și scumpe.

Vestmintele sacre se vor ține frumos împăturate în dulap, de unde se vor scoate adese la soare, ca să nu putrezească, mucezindu-se, iar cele vechi și rele se vor arde sau îngropă. A servi cu haine zdrențuite ori murdare e curată batjocorire a Împăratului tuturor.

„În altar nu-i permis să între nimenea, afară de preoți și clerici. Laicii, dacă nu conlucră la cultul divin — ca d. e. fătul, crisnicul — nu au loc în altar, cu atât mai puțin femeile. Preoții să grijească asupra sfințeniei biserice și mai ales pe timpul sacrelor funcțiuni să oprească orice tumult, conversare, ori alte lucruri conturbătoare⁴⁾.” Mai ales să premerge însuși preotul cu exemplu în privința aceasta. Nevorbind nimica cu glas tare, ce are de spus fătului, va spune cu glas submis. Iar fătul va stă cu evlavie lângă cădelniță, neumblând în colo și încoace prin biserică, decât când aprinde luminile la început, și când le stânge, după gătarea serviciului. Accentuez stân-

¹⁾ p. 2. ²⁾ p. 12. ³⁾ p. 15. ⁴⁾ p. 9.

gerea luminilor *după* serviciu, căci am văzut o datină detestabilă, unde aprind la tragerea în liturgie toate luminile, câte le pot pune prin biserică, stângându-le apoi toate chiar după prefacere, „când trage de ieșit“, — un alt termin greșit, căci se trage la prefacere, anume, ca să se știe, că s'a ajuns cu slujba chiar la partea cea mai de frunte, la sf. jertfă —.

II. Catapiteazma bisericii creștine, și cel mai distinctiv decor al bisericilor orientale, este Iconostasul, perețele de lemn ce desparte altarul de naia bisericii.

Prin acest perete conduc în altar 3 uși: 2 laterale și una principală în mijloc, prin care intră numai preotul la anumite timpuri ale serviciilor sacre. Pe aceste uși se aplică în bisericile noastre de regulă perdele. Ușile de laturi, pe cari se zugrăvesc diaconi, se deschid numai când se intră sau iese prin ele, pe când ușa din mijloc e permanent deschisă la liturgie, afară de partea de după „Să luăm aminte. Sfintele Sfinților“ și până la: „cu frica lui Dumnezeu... (așa se practizează în catedrala Blajului). Pe cele două aripi ale acestei uși se depinge Bunavestire. Pe columna dintre aceasta ușă și cea de câtră miazăzi trebuie să fie icoana Domnului Hristos ca Arhiereul mare pe tron, binecuvântând, iar dincolo de ușa laterală de miazăzi vine Icoana Hramului biserii respective. Pe columna dintre ușa principală și cea de miazănoapte se află Preacurata Vergură pe tron, cu fiul în brațe, iar dincolo de ușa de miazănoapte, icoana sfântului Ioan Botezătorul, sau s. Nicolae ori s. Vasile Marele.

În rândul I. de din jos deasupra ușilor, se pun icoanele sărbătorilor împărătești în mijloc cu Cina de Taină.

În rândul al II. deasupra ușilor se așează icoanele apostolilor cu Dl Hristos în mijloc, iar în rândul al III. chiar de sus, de mai este loc, vin icoanele prorocilor, iar de-asupra Iconostasului în mijloc stă sf. Cruce cu răstignirea, având deadreapta pe Maica Domnului, iar de-a stânga pe s. Ioan Evanghelistul¹⁾.

În lipsa unui Iconostas complet, lucrat pe pânză ori pe lemn, se pot înșiră în ordinea spusă mai la deal chiar și icoane de hârtie cu sticlă și rame uniforme, cel puțin în acelaș rând, dar e indecent a pune deavalma icoane de diferite mărimi și rame, puse la întâmplare; și apoi de tot necuviincios a acăța cununi mortuare artificiale pe iconostas. Florile artificiale, și

¹⁾ p. 5.

ca decor anume al bisericii — nu ca cununi mortuare — sunt oprite în biserică, prin decret al congr. ritului.

„Înainte iconostasului respective a uși împărătești, se pune candela cu oleu, sau focul sacru“, carea, dacă ar arde pururea în bisericile noastre, ni-ar aduce aminte ziua-noaptea de prezența reală a Domnului Hristos în s. Euharistie.

III. În partea de biserică dinaintea Iconostasului numită Presbiteriu se află: 1. Stranele cantorale de ambe părțile, cari ar fi bine să se și folosească, cântându-se din ambe stranele, unde sunt mai mulți cântăreți. 2. 2 sfeșnice mari, cu câte 3 lumini, cari se așează, unul înaintea icoanei Dlui Hristos, dinaintea cărui sfeșnic vine tetrapodul, pe care se pune icoana Învierii și s. Cruce, iar alt sfeșnic mare se pune înaintea icoanei Preacuratei; înaintea acestui sfeșnic se află o masă mică, nu mare, căci strică forma bisericii, pe care se pun parastasele, și pânile dela Litie. Lângă acest sfeșnic se poate pune un sfeșnic mic, pe care s'ar putea lipi luminile pentru morți, iar pe masa părstaselor să nu se sufere lumini, ci se stee acoperită totdeauna cu o măsură curată.

3. În mijlocul presbiteriului în fața uși principale se pune în bisericile mari un amvon (podiu) pentru cetirea Apostolului, a Paremiilor și a Evangheliei.

IV. După Presbiteriu urmează, cu o treaptă mai jos, naia bisericii, locul destinat pentru bărbați, în care se află la miază-noapte amvonul de predicat, pe perețele căruia se pun cei 4 Evangeliști, iar deasupra icoana sf. Ioan Gură de aur¹⁾. Pe laturile naiei se află strane fixate de perete, în care șed bătrânii și neputincioșii. „A așează bănci de-a curmezișul prin biserică nu este după ritul vechiu al bisericii noastre. Nici este permis a așează scaune mobile în naia bărbaților, nici în tinda muierilor²⁾. Aceste bănci sunt puse pentru bătrâni și neputincioși, având credincioșii sănătoși să stea în picioare în biserică, doar stau în fața Împăratului tuturor.

V. Cu o treaptă mai sus urmează tinda femeilor, locul rezervat pentru muieri, cu strane pe de laturi, și cu un tetrapod sau 2 pentru icoane de sărutat. Dacă este perete despărțitor între naie și tinda muierilor, pe acesta se fixează și praporii, cari e mai bine să fie numai doi, dar frumoși, din materie fină și cu icoane artistice.

¹⁾ p. 6. ²⁾ p. 4.

Atât în presbiteriu, cât și în naia bisericii se poate aplica câte un policandru acățat de cerimea (bolta) bisericii, cari, dacă sunt, să se țină curate și cu lumini întregi, la locul lor. Policandre pline de prav și cu mucuri de lumini diforme sunt supărătoare bunului gust.

VI. Deasupra naiei muierilor se poate ridica corul, — zice Conciliul¹⁾, care ar fi bine, să se folosească amăsurat numărui, cântând din el corul viu sub conducerea învățătorului. În acesta să între tinerimea școlară, sub ochii învățătorului. A permite să-l cuprindă tinerimea adultă, e a da prilej să se nesfintească locul și să se vateme adânc moralitatea tineretului. Doar nu înzădar e despărțit prin naie și tindă genul bărbătesc, de cel femeiesc în genere, cu atât mai vartos să fie despărțite aceste genuri în etatea cea mai primejdioasă pentru castitate.

Țin se amintesc, că signalul de conchemare a credincioșilor se dă prin clopote și toace, cari contribuie mult la înălțarea inimii, dacă sunt frumos sunătoare și în armonie, iar nu adunate pe nimeritele într'o discordanță ce vatămă urechea.

Preste tot mobilele și recuisitele din biserică, și dacă nu sunt sumptuoase, să fie întregi, cât se poate în armonie de stil și finețe, curate; ce e stricat să se repareze îndată, sau să se înlocuiască cu nou, căci altcum ia din decoarea bisericii.

Precum nu-i stă bine unei biserici fără cele necesare, tot așa de rău șade unei biserici, dacă are prea multe lucruri, cât pare mai mult un magazin de recuisite bisericesti. Ce e superfluu să se cinstească bisericilor mizere.

Să facem biserică, care însămnă casa împăratului și încă a Celui Mare preste toți împărații, adevărat palat regesc, curat, frumos, cu gust și la modă, adevărat după ritul nostru bizantin, în care cu mai mare evlavie ne vom ruga, și se vor ruga credincioșii, căci trebuie să ținem cont de aceea, că suntem și din trup, și exteriorul bisericii contribuie mult la excitarea simțemintelor pii.

Edificiul bisericii e cel mai fidel barometru al credinței unui popor. Iar interiorul bisericii e cea mai elocventă probă de credința vie a preotului. Biserică murdară, — credință rece, biserică curată — conștiință curată.

NICOLAE S. ARON.

¹⁾ p. 2.

La unirea bisericilor.

(IV).

Siliņa p r. Dr. Bălan de a resturna aceasta t lcuire,  i de a apără o t lcuire, nu cea figurată a sf. Părinţi, ci cu totul protestantă, în sensul căreia credinţa, în abstract, ar fi temelia bisericii, pe dreptul jigneşte deci pe oricare creştin, care ţine la sf. Scriptură  i la Tradiţiune. Nu biserica catolică s'a abătut dela doctrina primev  a bisericii  i a sf. Părinţi, ci aceia dintre teologii neuniţi, cari despreţuind t lcuirea obicinuit  a sf. Părinţi, şi lovind chiar în propriile cărţi liturgice au început a urma o hermeneutică cu totul particulară,  i înainte de reformaţiune neobicinuită.

Exegeza modernă a a de mult a clarificat deja  i a dovedit, că *Petru* sau *Kefa* din cuvintele „Tu eşti Petru“. etc., este identic cu *piatra* din propoziţiia; „ i pe această piatră voi zidi biserica mea“,  nc t e mirare, că se mai găsesc de aceia, cari să fie de altă p rerere. P r. Dr. Bălan se provoacă la auctoritatea lui Launoy, pentru a ar t  că „numai şapte-spre-zece părinţi şi scriitori bisericeşti au înţeles sub „piatră“ pe ap. Petru“, pe când patruzeci  i trei dintre părinţii  i scriitorii bisericeşti au înţeles sub acel cuvânt mărturisirea de credinţa, ce a depus-o Petru în numele tuturor apostolilor“¹⁾. Fără îndoială că Launoy ca doctor de Sorbona (născut în 1603, mort în 1678) a dezvoltat o mare activitate ştiinţifică. Dar p r. Dr. Bălan, ar trebui să aplice  i faţă de Launoy principiul lui Fichte, ce l-a aplicat faţă de persoana mea: „Strenge Wahrheitsliebe ist die eigentliche Tugend des Gelehrten“.  i iată pentru ce! Auctoritatea lui Launoy, ca teolog  i peste tot ca învăţat, e compromisă. Ca un mare antelupt tor al gallicanismului a venit în conflict cu scaunul papal  i cu biserica catolică. Dar nu numai cu biserica a ajuns în conflict, ci a venit în contrazicere  i cu mulţi  nv ţai de pe vremea sa,  i din aceasta cauză a fost exchis  i din colegiul de Navarra, al cărui membru er . Iar auctoritatea morală  i-a compromis'o mai ales cu aceea, că  i place  să ciung reasc  textele din scrierile sf. Părinţi. A a a făcut în opul său „Praelectiones de conceptu b. Mariae V.“  i în alte scrieri ale sale, în cari vorbi  despre

¹⁾ Cfr. „Rev. Teol.“ Nr. 9—1910, p. 319.

primatul papal. Ba Launoy în pretinsa-și „ortodoxie“ a ajuns până acolo, că protestanții l-au înșirat între ai lor¹⁾. Și păr. Dr. Bălan împrumută dovezile sale pentru „ortodoxie“ din acest izvor atât de compromis.

Dar să vedem înseși dovezile. Launoy zice că „numai“ 17 părinți tâlcuiesc locul de sub întrebare în sensul bisericii catolice, și păr. Dr. Bălan crede, că a balansat cumpăna dreptății în favorul Dsale, când insistă asupra acestui număr mic față de acela, care înseamnă pe ceice interpretează locul în sens figurat. O singură privire asupra acestor 17 Părinți lămuresc situația pe deplin, pentru că din ea va înțelege oricine, că mărturiile lor, a celor mai de seamă dintre s. Părinți a primelor 4 veacuri, răstoarnă — dacă peste tot ar putea fi vorbă despre așa ceva — dovada ticluită pe temeiul mărturisirilor, Părinților mai neînsemnați, ori câți s'ar înșiră de aceștia. Căci dovezile și aici, ca ori unde, nu trebuie numărate, ci cumpănite (ponderanda, non numeranda sunt argumenta). Și apoi iată câțiva dintre cei 17 Părinți, cari nu țin cu păr. Dr. Bălan: Tertulian,²⁾ Origene,³⁾ Ciprian,⁴⁾ Firmilian,⁵⁾ Ilarie,⁶⁾ Vasile Marele,⁷⁾ Ambroziu,⁸⁾ Epifaniu,⁹⁾ Grigoriu din Nazianz,¹⁰⁾ Grigoriu din Nissa,¹¹⁾ Ieronim,¹²⁾ Augustin,¹³⁾ Ciril din Alexandria.¹⁴⁾ S'ar putea aminti și ceilalți, dar ajungă aceștia, dintre cari cei mai mulți garantează ei singuri pentru adevărul învățaturii ce susțin. Așa că în fața acestor urieși orice sforțare trebuie socotită a priori de zadarnică. Dar cum spuneam nici nu e nevoie de așa ceva, de vreme ce și interpretarea figurată convine foarte bine cu tâlcul literal.

¹⁾ Cfr. Ant. Reiser, *Launoyus testis et confessor veritatis evangelico-catholicae in potioribus fidei capitibus controversis vindicatus*. Amstelod. 1685.

²⁾ De praescript. c. 22. De monogamia, c. 8.

³⁾ Homilia in c. XVI, Math; Lib. V. în epist. ad Rom.

⁴⁾ Epist. LXX, ad Ianuar. De unit. Ecel. edit. maur. p. 194.

⁵⁾ In epist. ad Cyprian.

⁶⁾ In cap. XVI. Math.

⁷⁾ In cap. II. Isaiae.

⁸⁾ Serm. XLVIII; Cfr. și ps. 40.

⁹⁾ In locurile citate mai sus.

¹⁰⁾ Oratio XXXII, (al. XXVI). De moderatione in disputando c. XVIII.

¹¹⁾ Oratio XXVI; Laud. (II). s. Stephani.

¹²⁾ In c. XVI. Math.; Epist. LVII ad Damas; Epist. ad Marcellam adv. Montanistas.

¹³⁾ Enarr. in ps. LXIX; Lib. I. Retract. c. 21.

¹⁴⁾ Lib. II. super Ioann. cap. I.

Tot așa se poate arăta, că și celalalt loc scriptural, acela dela Ioan 21, în care e vorba de conferirea primatului promis la Matei 16, s. Părinți cei mai de seamă îl interpretează în sensul primatului s. Petru, și a urmașilor acestuia. Dar nu mai citez și dintre aceștia, de oarece dacă e limpede, că Isus Hristos a promis s. Petru primatul în biserică, deja a priori urmează că acela a trebuit să i-l și conferească. Așa că după toate aceste parecă nu mai putem să credem în sinceritatea păr. Dr. Bălan, care a scris, că „vechea biserică a Răsăritului și Părinții ei, nu l-au recunoscut (primatul) niciodată; tot asemenea nu l-a recunoscut nici vechea biserică a Apusului timp de câteva veacuri“¹⁾.

Învățătura despre primatul lui Petru și a urmașilor săi, se mai lămurește apoi, nu se poate mai clar, și din alte mărturisiri ale sf. Părinți, de acele cari nu privesc direct tâlcul locului dela Matei 16. Ei, vorbind adecă despre Petru și urmașii săi în scaun, se folosesc de atari expresiuni, cari numai în favorul primatului juridicțional a papei se pot înțelege.

În cele următoare dăm câteva din aceste clasice probe ale primatului, luându-le învrâstat dela Părinți și scriitori apuseni și răsăriteni, și urmând pe cât se poate ordinea chronologică.

Tertullian are aceste: „Pe tine Petre voui întemeia Biserica și ție îți voui da cheile, iar nu Bisericii“²⁾, iar într'alt loc zice, că „dacă socotești că cerul e încă închis, adu-ți aminte, că Domnul lui Petru a dat cheile și prin el Bisericii“³⁾.

Ceva mai târziu *Origen* spune că lui Petru i-s'au zis cuvintele: ție-ți voui da cheile împărăției cerurilor șcl. mai înainte de-a se zice Apostolilor: ori câte veți legă pe pământ șcl. Apoi continuă: „Și într'adevăr dacă examinăm cu diligență scriptele evanghelice, găsim mare deosebire între acele lucruri, cari singur lui Petru i-s'au zis, și între acele, cari s'au zis celorlalți, chiar și cu privire la acele lucruri, cari ni-se par a fi comune lui Petru și celorce de trei ori coreg pe frați“⁴⁾

¹⁾ În chestia reunirii bisericilor, Sibiu, 1909. p. 17.

²⁾ De pudiciția, c. 22.

³⁾ Scorpiac, c. 10.

⁴⁾ În Matth. T. XIII. — Textul pe care-l citează păr. Dr. Bălan (Rev Teol. Nr. 9. 1910 p. 325) se referă la locul dela Ioan 20, 21—23. pentrucă e vorbă în el de puterea apostolească sau episcopescă, pe o formă la toți.

Cam pe aceeaș vreme iată ce zice *Ciprian*, în cartea sa despre unitatea bisericii: „Singur pe dânsul (Petru) își întemeiază biserica, și lui îi încredințează oile spre păstorie. Și cu toate, că tuturor apostolilor le acoardă după înviere putere egală,¹⁾ ... începutul pleacă dela unitate, și Primatul se dă lui Petru spre a arăta o singură Biserică a lui Hristos, și un singur Scaun“.

Sf. *Vasile Marele*, cam cu un veac mai târziu, spune, că Petru a „primit asupra sa edificiul Bisericii, pentrucă se distinge prin credință“; iar într'alt loc: „Petru capul ucenicilor, singur a primit mai multe binecuvântări și mărturisiri decât alții și lui i-s'au dat cheile împărăției cerurilor“²⁾.

Alte mărturii ale acestui timp sunt cele scoase din scrierile unor bărbați, ca cei doi Grigorii de Capadocia, Optat, Pacian, Ambrosie și Ioan Gură de aur. Iată și mărturiile lor. Sf. *Grigorie de Nazianz* zice: „Vezi cum dintre toți ucenicii lui Hristos de-opotrivă mari și distinși și vrednici de alegere, acesta e numit peatra și pentru credința sa primește temeliile Bisericii!“³⁾ Iar celalalt *Gregoriu, Nissenul*, spune nu se poate mai limpede, că „Isus Hristos prin Petru a dat celorlalți episcopi cheia slujbelor cerești“⁴⁾. Tot asemenea și *Optat din Mileve*, zicând, că „pentru binele unității preafericitul Petru merită a fi preferit tuturor apostolilor și el primii singur cheile împărăției cerurilor, pentru a le dă și celorlalți“⁵⁾. Iată ce zice și *Pacian*: „Cătră Petru a vorbit Domnul nostru și anume cătră unul singur, spre a întemeia într'unul singur unitatea, și dând apoi aceeaș poruncă cătră toți“⁶⁾. Iar marele arhiepiscop din Milan Sf. *Ambrosie* are și aceste cuvinte: „El este însuș

¹⁾ De acest text, și de alte texte de felul acesta, zu abuzat mult teologii reformați și neuniți, în combaterea primatului. Păr. Dr. Nicolae Bălan asemenea citează mai multe texte special din Origen, Ambrosie și Augustin, fără să observe, că acele texte se referesc la Ioan 20, 21—23. ori la Matei 18, 18. iar nu la Matei 16. Așadară în textele respective e vorbă de puterea căpătată prin hirotonie, care e pe o formă la toți apostolii, respective episcopii. Nici biserica catolică nu admite o treaptă mai înaltă de hirotonie, decât episcopia; în privința asta toți episcopii, neescepționând pe papa, sunt egali. Nu prin aceasta e Petru capul bisericii, ci prin treapta de jurisdicție.

²⁾ Cfr. Opera s. Basilii, ed. Par. 1721. T. I. p. 240, urm.

³⁾ Oratio XXXII.

⁴⁾ De castigatione. Migne, Patr. Gr. T. XLVI. col. 311. B.

⁵⁾ Contra Parmenianum, l. II.

n. 12, ad Semprom.

Petru, căruia i-s'a zis „Tu ești Petru și pe aceasta piatră voi zidi biserica mea”. Unde e deci Petru, acolo e biserica; unde e biserica nu e moarte, ci viață vecinică. Și pentru aceea a adaus: „și porțile iadului nu o vor învinge pe ea; și ție îți voi da cheile împărăției cerurilor”. Fericit e Petru, pe care nu l-a biruit poarta iadului¹⁾.

Sf. *Ioan Gură de aur* din partea pâr. Dr. Bălan e prezentat, ca unul, care nu interpretează în sensul primatului „nici unul din locurile sf. Scripturi pe cari teologii apuseni vreau să bazeze primatul²⁾”. Ba pâr. Bălan merge mai departe și se silește chiar să arete, că sf. Ioan Gură de aur ține pe Apostolii Pavel, Iacob și Ioan căpetenii de un rang cu sf. Petru³⁾. Față cu aceste păreri ale pâr. Dr. Bălan, noi suntem perfect liniștiți, când înșirăm și pe sf. Ioan Gură de aur între aceia, a căror scrieri ne lămuresc asupra primatului. Căci iată ce găsim la dânsul în legătură cu cuvintele lui Isus, dela Ioan, în cari îi conferește lui Petru primatul: „Oare pentru ce se adresează chiar către el cu aceste cuvinte, iar nu către alții? Pentru că eră cel mai distins între apostoli, gura apostolilor și capul acelei cete: de aceea a venit și Pavel, ca mai vârtos pe el să-l vadă, nu într'atâta pe alții... (lui) îi încredințează stăpânirea peste frați. Nici nu-i amintește de lăpădare și nu-l dojenește, ci îi zice: Dacă mă iubești, primește stăpânirea peste frații tăi⁴⁾”. Dar nu e acesta singurul loc. Iată altul: „Ca cel dintâiu (Petru) are auctoritate în afacere, fiindcă lui s'au încrezut toți. Căci lui i-a zis Hristos: „Iar tu oarecând întorcându-te, întărește pe frații tăi⁵⁾”. Apoi la explicarea textului dela Mateiu 16, zice sf. Ioan Gură de aur: „Celece sunt proprii a lui Dumnezeu, ca a deslegă de păcate, a ține nemișcată biserica în o așa mare turbare a valurilor și a face ca omul pescar chiar și în fața atacurilor lumii întregi, să fie mai tare decât stânca, aceste făgăduiește a i-le da lui: precum Tatăl agrăind pe Ieremia, i-a zis, că-l va pune să fie columnă și mur (Ier. 1. 18); pe acela însă numai peste un singur popor l-a pus, dar pe acesta (adecă pe Petru) l-a pus peste întreagă suprafața pământului⁶⁾”.

¹⁾ In Psalm. 40.

²⁾ —, In chestia reunirii bisericilor, Sibiu, 1909, p. 19.

³⁾ —, Ibidem, p. 18—19.

⁴⁾ In Ioannem, hom. LXXXVIII. (al LXXVII) n. 1.

⁵⁾ Hom. III. in acta apost. n. 3.

⁶⁾ Hom. LIV. in Matth.

Un alt loc din sf. Ioan Gură de aur lămurește apoi, cât se poate de clar, aceea, că el nu a ținut pe nime dintre Apostoli căpetenie de acelaș rang cu sf. Petru. Iată cum: „Nici în împărăție, nu e pe o formă cinstea, nici între învățăcei nu-s toți egali; ci trei întrec pe ceilalți; și între acești trei iarăși e deosebire mare? ... Iară pe Petru îl pune peste ceilalți, zicând: „iubești-mă mai mult decât aceștia? Paște mielușei mei, paște oile mele“¹⁾.

VIRGIL POP.

CRONICĂ.

Colegiul sacru al Cardinalilor, în ultimele zile ale lui Noemvrie, a crescut cu 18 membrii noi, cu cei 18 noi principi ai bisericii lui Hristos. Noii cardinali sunt fără îndoială cei mai distinși fii a bisericii catolice, cari s'au învrednicit de purpura cardinaliție prin merite câștigate pe deosebite terene ce-i drept, dar ale tuturor au contribuit, și încă în măsură foarte mare, la înaintarea în bunăstare și înflorire a Bisericii lui Hristos.

Colegiul Cardinalilor astăzi numără 63 membrii, așa că abia 7 pälării de cardinal nu-și au încă stăpân. Intre aceștia sunt 33 italieni, iar cei 30 de „străini“ se împart astfel între deosebitele națiuni: 7 francezi, 5 spanioli, 4 americani, 4 austrieci, 2 maghiari, 2 germâni, și apoi câte unul din Anglia, Irlanda, Olanda, Belgia, Portugalia și Brazilia. E interesant să se știe și numărul Cardinalilor ieșiți din osebitele orduri religioase. — Singur minorității au 2 reprezentanți, n'au nici unul dominicanii, iar celelalte orduri au câte un singur reprezentant.

Dintre cei creați de Papa Piu IX. mai trăiește singur Cardinalul Oreglia; 30 sunt făcuți de Leo XIII, iar ceilalți 32 (adecă majoritatea, sunt creaturi de-a actualului Pontifice. (ar).

*

O decisiune înțeleaptă. Sinodul protopopesc de toamnă din tractul Cojocnei la propunerea unuia dintre cei prezenți a adus o hotărîre, care prin importanța, prin actualitatea și prin ținta ce o urmărește, face cinste preoțimii noastre din acel district, ca o dovadă că-și cunoaște datoria în aceste vremuri de destrămare pentru credință și pentru bunele moravuri. S'a hotărît adecă, că fiecare preot e îndatorat a se sill, să șteargă pata ce o aruncă asupra Bisericii noastre datina credincioșilor de a folosi la serviciile bisericesti beuturi spirtoase, parte

¹⁾ Hom. XXXI. in ep. ad Rom.

moștenite — cum cred mulți — dela popoare străvechi, parte introduse din zeci de motive omenești, fără rost, care în era muncii istovitoare și a cruzării înțelepte numai are îndreptățirea să-și coboare umbrele de întunec rusinos peste credința religioasă a unui popor sărac ce suntem, și trebuie șters cu orice preț. Din ștergerea lui va urmă mult bine, pentrucă va fi mai puțin cu un foarte însemnat prilej de-a bea. Dar nu bine să urmeze, ci să zicem, că înceată numai un rău, care grasează de-alungul și de-alatul românismului, — și s'a făcut foarte mult.

Dorim ca frații preoți din aceea margine a Câmpiei, să aibă tăria de-a duce la bun sfârșit de ce s'au legat, și că alte tracte la fel să purceadă. (vc.)

*

Stări îngrijorătoare. E vorbă de simțul de cuviință și moralitate a elevilor liceali din capitala României. Aceștia provocase în timpul din urmă pe strade și în localuri publice nenumărate scandaluri, cari au avut urmarea, că poliția din București a înființat un serviciu special pentru privegherea elevilor de liceu. Datele, pe cari a reușit să le stabilească acest serviciu, sunt deadreptul îngrozitoare, cu toatecă ele lămuresc o parte neînsămnată a ticăloșiilor săvârșite de elevi, fiindcă serviciul constatător abia din 3 membrii nu a putut să privegheze decât superficial.

Iată și datele, pe cari le împrumutăm din revista „*Țara Nouă*“.

Elevii au fost găsiți fumând pe stradă, sau în localuri publice 84 în cazuri; în 9 cazuri au fost prinși în localuri publice jucând, sau consumând beuturi alcoolice; au fost găsiți în tovărășia femeilor prostituate pe stradă, sau în localuri publice în 23 cazuri; în 40 rânduri au adresat cuvinte necuviincioase femeilor trecătoare; în 8 cazuri s'au găsit vagabunzi în orele de cursuri, sau după orele 12 noaptea; au făcut neorânduieii pe strade și scandaluri în public în 25 cazuri; agresivi față de agenții poliției au fost în 14 cazuri; în 7 cazuri s'au dovedit implicați în furturi și alte delictes; în stare de ebrietate au fost găsiți în 4 cazuri și în 7 cazuri au spus poliției adresă mincinoasă.

Nu ni-se spune câtă vreme a lucrat serviciul, dar bănuim că e vorbă de timpul scurt de abia o lună, două, de când s'a inaugurat acest an de școală. Dar în sfârșit, cifrele de mai sus ar fi tot așa de îngrijorătoare, chiar și dacă ar fi vorba de un întreg an școlar. „Nimic mai trist decât halul în care sunt liceele noastre“ esclamă „*Țara nouă*“, și după aceste semne pe dreptul se poate întrebă oricine: ce viitor așteaptă acest neam cu o tinerime atât de stricată? Dela sine se îmbie apoi o a doua întrebare: care e pricina adevărată a acestui hal, și credem a nu greși, când ne gândim la o instrucție religioasă nu tocmai exemplară. Iar fără aceasta, orice măsuri polițienești s'ar lua, ele nu vor putea schimbă aceste stări de plâns. (ar).

*

Roadele milei creștine. Toată lumea a grăbit să ajute victimele cutremurului de pământ din Sicilia și Calabria, întâmplat acum-a-s trei ani. Va fi interesant să se știe câtă sumă s'a strecurat acestor nefericiți prin mâinile Pontificelui. Monseniorul Cottofovi, delegatul papei, i-a făcut acestuia o dare de seamă amănunțită despre chipul cum a administrat banii. Dăm și noi un mic extras:

Dela Pontifice a primit sume de 3,790,651 lire. Dintre acestea, s'au spesat: 2,150,000 lire pentru edificiile reconstruite; 1,117,466 pentru institute de caritate și educație, multe institute comunale și provinciale; 65,652 lire la familii private ca ajutor; 84,666 lire spese de administrație, călătorii, plată la ingineri și muncitori; 138,768 pentru transportul materialului de edificat; 234,080 lire pentru excavare și nivelare etc.

S'au edificat 218 biserici, 156 de case, 26 școale, colegii, azile infantile, institute de creștere etc. 21; s'au reparat 6 mănăstiri; s'au redeschis 19 școli etc. etc.

Dacă mai adaugem apoi și suma de peste 4,099,000 lire, pe care Pontificele din propriul său a dat-o pentru cei nenorociți, despre care ne povestește publicația „Il disastro Calabro-Siculo“, nu putem decât să ne închinăm înaintea figurei auguste, care șede sul trono di Pierro. (an).

Cărți și reviste.

Stăpânii Țării Oltului. Discurs de intrare în Academia română, rostit de *Dr. Augustin Bunea.* București 1910¹⁾.

Dr. Augustin Bunea, ales membru al Academiei române în 28 Maiu 1909, a încetat din viață în 18 Noemvrie a aceluiași an, înainte deci de a-și putea face intrarea solemnă în sinul înaltei instituții culturale. Discursul de recepțiune, care voiă să-l rostească cu acest prilej, l-a scris aproape în întregime. Academia a hotărît ca acest discurs, deși n'a fost rostit, să-și ocupe locul în șirul celor de un fel cu el, spre a se da cel puțin în ăst mod viață gândului tăiat de moarte.

Discursul se ocupă, cum se vede din titlu, de stăpânii de pe vremuri ai Țării Oltului, adecă a teritorului, care se mărgineă spre răsărit cu piciorul de munte, ce-l despărțiă de Țara Bârsei, spre miazăzi cu Carpații și județele Țării românești Argeș și Muscel și spre apus și miazănoapte cu Oltul, începând dela comuna Mateiaș până la Turnu-Roșu.

Colțul acesta de pământ eră locuit numai de Români și se numiă *Terra Valachorum*, ceace dovedește, că Românii erau aci proprietari liberi și se bucurau de aceeași autonomie, de care

¹⁾ Se găsește și la pâr. Iacob Domșa în Blaj, cu prețul de 3 cor.

se bucurau și Săcuii pe teritoriul colonizat de dâncii. Cel dintâiu stăpân al Țării Oltului sau Țării Făgărașului, cum se mai numește, cunoscut până acum a fost după părerea lui Bunea, Radu Negru, descălecătorul Țării românești. După trecerea lui Radu în Țara Românească, Țara Oltului a ajuns în posesiunea coroanei ungurești, păstrându-și acest caracter până în jumătatea a doua a veacului al XIV-lea, când a ajuns din nou sub stăpânirea definitivă a Voievozilor români. Al doilea stăpânitor român al acestui teritoriu a fost Vladislav I, care se intitulă în 1369 »Ladislaus Dei et regis Hungariae gratia Vojvoda Transalpinus et Banus de Zeverino nec non dux de Fogaras«. Țara Oltului a rămas în stăpânirea Domnilor Țării românești până la sfârșitul domniei lui Vlad Tepeș (1472). Dintre urmașii lui Vlad Tepeș, Mihaiu Viteazul a fost singurul, căruia i-a succedat o stăpâni pe un timp foarte scurt, această »țară«, pe care a dăruit-o soției sale. După scoaterea lui Mihaiu Viteazul din Ardeal, Țara Făgărașului a trecut în posesiunea lui Ștefan Csáky, care l-a stăpânit abia câteva luni. De aci înainte Făgărașul a fost domeniu erarial până în 1626, când G. Bethlen l-a dăruit soției sale, Catarina de Brandenburg. După moartea bărbatului său, Catarina de Brandenburg vându o parte din domeniu cu 27,000 fl., iar cealaltă parte a luat-o G. Rákoczy I. cu 73,000 și-a dăruit-o soției sale Susana Lorantfi. După căderea Rakoczeștilor Făgărașul a ajuns în stăpânirea lui Andrei Barcsai, fratele principelui Acațiu Barcsai, apoi în alui Simion, fiul lui Ion Kemény. Ajungând pe tronul Ardealului M. Apafi, deta din 24 Septembrie 1663 l-a dăruit Anei Bornemisa, soția principelui, dela care a trecut la fiul ei M. Apafi II, iar după moartea lui, în 1713, la stat.

În legătură cu stăpânii Țării Oltului, autorul atinge o mulțime de chestiuni importante din istoria română, cum e d. p. descalecatul lui Radu Negru, înțelesul cuvântului Brodnic, Basaraba ș. a.

Prin espunerea limpede, întemeiată pe un material istoric bogat, și prin multele puncte de vedere noi, discursul acesta trebuie pus în șirul celor mai bune discursuri de recepțiune, rostite în Academia română. (zp.)

*

Ultimul fascicol (Nr. 14—18) din »*Revista Teologică*«, în cronica bisericească-culturală, dă loc de frunte unor inepții de cel mai prost gust, iscălite: Gh. Comșa. Acest domn crede, că dintr'un pamflet, apărut Dumnezeu știe unde, și când, a unui oarecare »catihet catolic«, Ebert András, intitulat: Krisztus vagy Roma, — scoate, și »fără să le supună unei analize«, cum așa de »inteligent« observă, aruncă în fața Bisericii catolice cele mai grosolane injurii.

Ele sunt grupate în jurul jurământului antimodernist, provin însă cu siguranță din certarea numitului Ébert cu așa numita lege a celibatului. Domnul, care a fost în stare să scrie atâtea grozăvii despre jurământul antimodernist, absolut sigur,

n'a văzut nici când acel jurământ. Altfel n'ar putea să »tracteze curentul ce l-a produs în Ungaria jurământul antimodernist, »citând din eruditul Prohászka, și mai ales din scrierea acestuia intitulată: *Modern Katholicismus* (Budapest. 1907)«. Și anume din simplul motiv, că jurământul antimodernist există numai dela 1 *Septembrie 1910*, iar cartea numită alui Prohászka, din care »citează arătând curentul produs de jurământul antimodernist« s'a scris *tocmai cu 3 ani înainte*. Dar asta nu-l împiedecă pe d. Comșa să se bucure din inimă de »rezultatul, la care ajunge autorul, care e, că dacă vrei să rămâi cu Hristos, să te separi de Roma«, exclamând de încheiere: »Încă un glas venit din tabăra catolicilor, la care noi nu avem altceva de spus decât: Tu zici!«

Să Vă fie de bine!

Ori noi credem, că »adevărul« credinței ortodoxe, respective »erezia« celei catolice nu se susține cu astfel de ineptii. Și mai știam, că d. redactor al »Rev. Teol.« încă crede la fel. (ar).

*

A ieșit deja (la 15 Noembrie st. v.) și al doilea număr din noua revistă lunară »*Țara Nouă*«, în jurul căreia s'a grupat un număr frumos de profesori a celor două universități române, precum și alți scriitori bine cunoscuți, din țară. Director e d. Nicolae Xenopol, iar de redacție îngrijesc dd. A. D. Xenopol și Mihail Dragomirescu, cel dintâiu partea istorică și sociologică, iar d. Dragomirescu partea literară.

Noua revistă nu are tocmai mărimea revistei dlui Stere, »*Vieța Românească*«, este însă tot așa de variată, cu deosebirea, că până când în aceea prevalează partea literară, în »*Țara Nouă*« se face mai multă știință.

Și încă ceva. Ea este unică în felul ei, prin faptul, că *abonamentul pentru Austro-Ungaria e numai pe jumătate cât în țară*: pentru noi e numai 10 coroane, iar pentru România e 20 lei. Un gând foarte bun acesta, care desigur va asigura revistei și la noi o trecere, pe care o merită. (ar.)

*

Revista lunară din Budapesta »*A Cél*«, care se ocupă de chestii sociale, de economie, literare și de sport, și este îngrijită de dl *Eugen Barbul*, un Român, din părțile Sătmarului, în numărul său ultim are un articol, intitulat: »*capitole din istoria literaturii române*«, din peana însuși dlui Barbul.

Suntem obicinuiți, că aceia dintre fiii neamului nostru, cari nu mănca așa numita »pită românească«, să nu ne fie tocmai prietini, și să considere orice lucru românesc ca un ce vrednic de cel mai suveran dispreț. Ei bine, nu e cazul nostru. Dl Barbul scrie așa de obiectiv și cu atâta cinste față de limba noastră, încât oricine va trebui să recunoască că redactorul revistei »*A Cél*« ne este prietin, deși va fi stăpânind neasemănat mai bine limba în care scrie, decât pe aceea a mamei sale, care —

după cum spune dânsul — »astăzi e deja una din cele mai frumoase și mai flexibile dintre limbile ce aparțin familiei latine«.

Articolul însuși lămurește asupra celor mai vechi urme de limbă, începând cu aceea statuă dăcică a zeului Amor, ce se găsește în muzeul din Cluj, care are inscripția: Primavera, și până la urmele mai bogate deja, din veacul al VI-lea. O a doua parte a articolului înșiră apoi cele dintâi tipărituri și cele mai vechi manuscrise române de prin veacul al XVI-lea, stăruind asupra importanței ce au din punctul de vedere al limbei. Ceva nou nu aduce articolul dlui Barbul, dar credem, că pentru obiectivitatea sa, cum și pentru ideile creștine, ce reprezintă revista îngrijită de dânsul,, a trebuit să-l remarcăm. (ar.)

TELEFON.

»Revista Teologică« Sibiu. Cele aproape două coloane, în cari Vă ocupați de observările ce făceam în nrul 13 al revistei noastre referitor la articolul dlui Dr. N. Bălan: »E obligată căsătoria pentru preoți?«, — dați-ne voie să Vă spunem, că nu sunt întemeiate. Și iată de ce. Noi sub tradițiile bisericii ortodoxe »înțelegeam pe acei particulari«, despre cari spuneți și DVoastră, că au altă părere, ca d. Dr. Bălan, despre cari noi, din întâmplare, știam că sunt în majoritate covârșitoare. Că această părere străină de cea a dlui Dr. Bălan, care e și a noastră, o putea susține numai »un om neorientat pe terenul dreptului canonic al bisericii noastre«, aceasta e altă chestie, și o admitem și noi în întregime. Doar tocmai de aceea scrieam în observările cu pricina, din cuvânt în cuvânt: »Ne bucurăm, că auzim în sfârșit, aceste cuvinte, cari justifică și în fața bisericii ortodoxe ținuta bisericii noastre unite, arătând că această ținută a ei este *deplin conformă canoanelor bisericii orientale*«. Pentru noi, dovezile aduse de dl Dr. Bălan în favorul tezei sale au fost perfect de ajuns, și de aceea o completare a dovezilor s'ar putea dori cel mult pentru orientarea celor »neorientați pe terenul dreptului canonic al bisericii noastre«.

A. Ibsdorful-săsesc. Ne învoim cu ceea ce cereți, și am fi foarte veseli, dacă alții mulți încă s'ar cugetă ca Sf. Voastră.

SUMARUL:

Vasile Cerghizan: Cultură ori credință. — Zehnove Păclișan: Biserica românească și Calvinismul dela moartea lui I. Sigismund până la urcarea pe tron a lui Gavrilă Bethlen. — Nicolae S. Aron: Interiorul bisericii române gr.-ca — Dr. Ioan Bălan: Autorii cărților liturgice. (II). — Virgil Pop: La unirea bisericilor. (IV). — Cronică: Colegiul sacru al Cardinalilor; O decisiune înțeleaptă; Stări îngrijorătoare; Roadele mii creștine. — Cărți și reviste: Dr. Augustin Bunea: Stăpânii Țării Oltului; »Revista Teologică«; Țara Nouă; »A Cél«; — Telefon.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Comitetul de redacție.